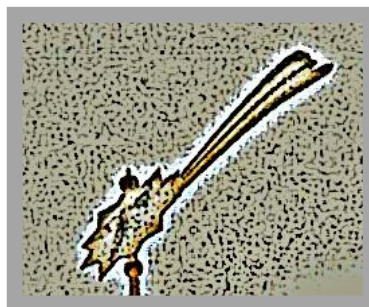

Kungsåra kyrka II

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Kungsbyn 12:1
Kungsåra socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Ulf Alström

Kungsåra kyrka II

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Kungsbyn 12:1
Kungsåra socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2012

Omslagsfoto: Halleys komet på Kungsåra kyrkas torn. Kometen var synlig 1759 dvs. 13 år innan kyrktornet färdigställdes. (Foto och photoshop U. Alström.)

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-163-3

Tryck: Just Nu, Västerås 2012.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Målsättning och syfte.....	7
Genomförande	7
¹⁴ C datering av ben	10
Referenser.....	11
Kart- och arkivmaterial.....	11
Otryckta källor.....	11
Internetbaserade källor.....	11
Litteratur.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur topografiska kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under september månad 2011 utfördes grävningsarbeten i och utanför Kungsåra kyrka. Syftet med grävarbetena var att undersöka markförhållandena samt att mäta fukten intill kyrkans murar. I samband med detta arbete utfördes en arkeologisk antikvarisk kontroll.

I de tre schakten som grävdes intill kyrkans ytterväggar påträffades mycket få ben. Anledningen till detta var att rivningslager påträffades både norr och öster om kyrkan. Söder om kyrkan påträffades ett gruslager. Rivningslagret kan med viss säkerhet dateras till 1751 då den medeltida kyrkan revs. Gruslagret kan inte dateras men eftersom det även fanns under kyrkans grundstenar kan man med visst fog anta att gruslagret forslades till platsen i samband med kyrkbygget 1751–1752.

Ett ¹⁴C prov från ben anger att en kyrka fanns på platsen under 1300-talet. Tidiga 1300-talskällor talar dock för att en kyrka fanns på platsen redan under 1200-talet.

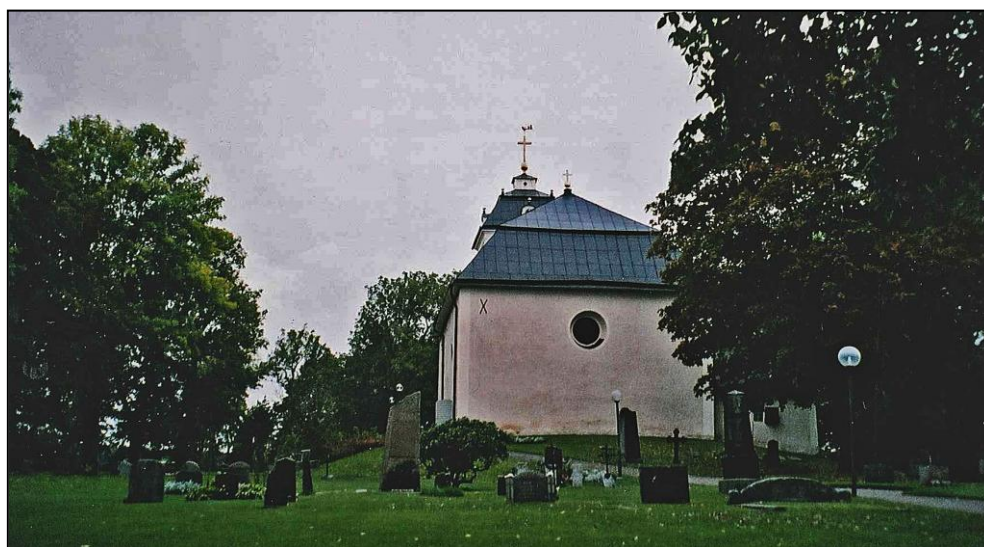
Inledning

På grund av grävningsarbeten för en fukt- och mögelanalys i och utanför Kungsåra kyrka har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk antikvarisk kontroll i samband med provgroppsgrävningarna. Den antikvariska kontrollen utfördes efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2011-09-13 med dnr: 431-2614-11.

Syftet med provgropparna var, förutom att mäta fukten, även att undersöka markförhållandena intill kyrkan samt kyrkans grundmur.

Den antikvariska kontrollen beställdes och bekostades av Västerås kyrkliga samfällighet.

Arbetet med fukt- och mögelanalysen utfördes av Svensk Klimatstyrning på uppdrag av Västerås kyrkliga samfällighet

Figur 2. Kungsåra kyrka hösten 2011. (Foto från öster U. Alström.)

Bakgrund

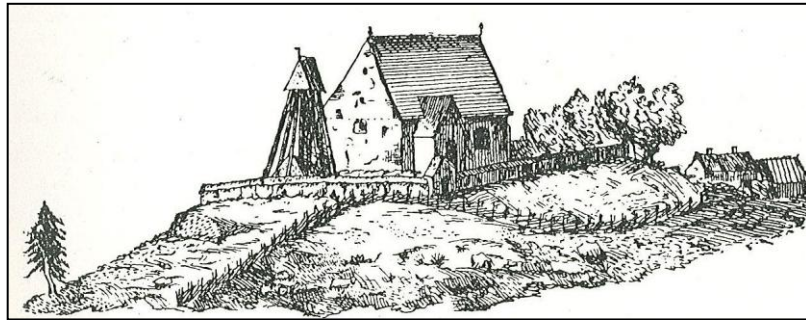
Kungsåra kyrka nämns i handlingar daterade 1308 som ”*apud ecclesiam Hara*”. 1397 skrivs namnet ”*Konungsbara*”. Namnet antyder att platsen tillhört en kungsgård men absolut säkerhet i frågan kan inte nås utifrån de källor som nu är kända (Henning 1948, Jönsson 1982, Redelius 1980, Ståhl 1985, Ortnamnsarkivet).

Kyrkan anses vara uppförd i mitten av 1300-talet men osäkra och ej bekräftade uppgifter talar om en kyrkplats redan på 1100- och 1200-talen (Ahlberg 2000, Hammarskiöld 2004).

På 1750-talet revs den medeltida kyrkan. Grundmurarna och sakristian bevarades. På den ursprungliga grundmuren byggdes den kyrka som nu står (Hammarskiöld 2004).

Olof Grau beskriver kyrkan som ”varande skröplig” och var delvis riven när han

besökte platsen. Dock tycks han hunnit med att avbilda den medeltida kyrkan innan hon revs (figur 3) (Grau 1754).

Figur 3. Kungsåra gamla kyrka som Grau avtecknade den omkring 1751 (Grau 1754).

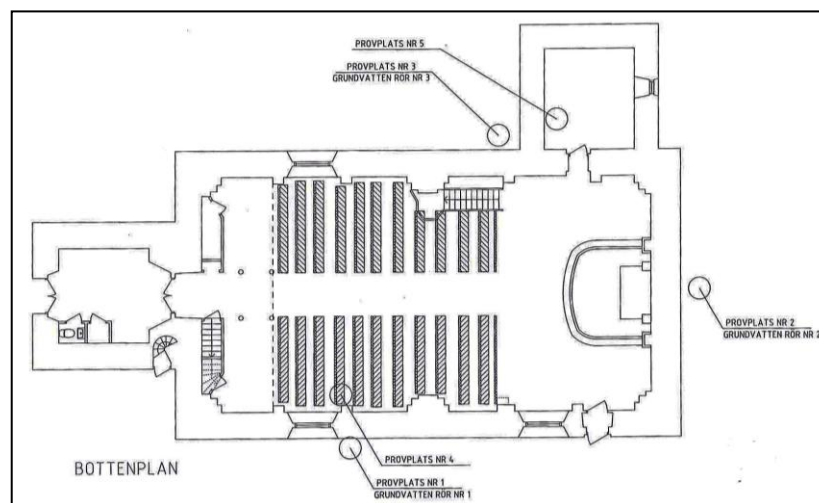
Målsättning och syfte

Syftet med den antikvariska kontrollen var att i första hand skydda kyrkliga lämningar från att skadas vid schaktningarna för provgroparna. Om murrester eller annan anläggning påträffades fanns därmed möjligheter att anvisa annan plats för provgroparna.

Om smärre fornlämningar eller kulturlager påträffades skulle dessa dokumenteras om de hade en begränsad utbredning.

Ett viktigt moment i den antikvariska kontrollen var att ta tillvara benrester för ^{14}C datering. Syftet med detta var att försöka säkerställa och/eller bekräfta kyrkplatsens ålder.

Genomförande

Figur 4. Kungsåra kyrka. Provgroparnas placering är markerade med cirklar. (Karta Svensk Klimatstyrning.)

Fem provgropar grävdes i och omkring Kungsåra kyrka. Två provgropar togs upp i kyrkans golv. Resterande tre grävdes intill kyrkans ytterväggar.

Provplats 1 (figur 4).

Provgropen placerades tätt intill kyrkans sydvägg. Provgropen var 1,7 m lång, 1 m bred och 1,5 m djup. Det grävda materialet bestod av grus som även påträffades under kyrkans grundstenar. Gruslagret skulle i vilket sammanhang som helst betraktas som sentida. Den enda uppgiften om påfört material härrör från 1856 då den stenbundna kyrkogårdstomten fylldes på med mer jord (Hammarskiöld 2004). Gruslagret är förmodligen av ett äldre datum, kanske lika gammalt som den kyrka som nu finns på platsen dvs. 1700-talet.

I leran som påträffades på 1,4 m djup påträffades en del ben. Ett togs tillvara för ¹⁴C datering.

Provplats 2 (figur 4).

Provgropen placerades i direkt anslutning till korväggen i öster. Provgropen var 1,5×1,3 m stor och 1,5 m djup. Överst låg matjord. Därefter vidtog ett lager med jord, sten, tegel och en del puts utan någon stratigrafi. På 1,5 m djup kom lera. Inga ben påträffades i gropen.

Figur 5. Bilden visar korets grund med två skikt större stenar samt i botten ett lager med mindre stenar. På bilden syns också en sommarvattenledning. (Foto från öster U. Akström.)

Provplats 3 (figur 4)

Provgropen placerades intill kyrkans norra vägg och omedelbart intill sakristians västra vägg. Provgropen var 2×1 m stor och 1,2 m djup. Här påträffades ett utfyllnadslager av sten, tegel och kalkbruk. Lagret kan karaktäriseras som ett rivningslager.

Inga ben påträffades.

Från provgropen vid sakristians östra vägg och västerut låg ett parti av kyrkans grund omotiverat en bit ut från långhusets vägg. Grundmuren är förmodligen en del av den

medeltida kyrkan som revs 1751. Enligt Daniel Grau som var kyrkoherde i Kungsåra var den medeltida kyrkan 33 alnar lång och 16 alnar bred vilket enligt Gunnar Henning var 20×10 m (Henning 1948). Grau och senare Henning har med stor sannolikhet räknat kyrkans längd och bredd efter Rydaholmsalnen som var 59,4 cm lång. Eftersom det alnmåttet inte existerade i området när kyrkan byggdes under högmedeltid bör man i stället räkna storleken efter den medeltida alnen, som i vårt område var ungefär 55–56 centimeter. Om man gör det är Kungsåra medeltida kyrkas längd 36 alnar och bredden 18 alnar. Siffrorna tyder på att man vid grundläggandet av den medeltida kyrkan använt sig av en stång som var 6 alnar. Antal alnar på stängen har särskilt diskuterats när det gäller tomtbredder och andra ägors bredder (Jansson 1972).

Provplats 4 (figur 4)

Provgropen togs upp i golvet intill kyrkans södra vägg. Provgropen var 0,3×0,3 m. Djupet var 0,4 m. Under betonggolvet kom ett grusigt material.

Provplats 5 (figur 4)

Figur 6. Provplats 5 i sakristian med ett parti murat tegel som ev. kan vara en del av en vinkällare. (Foto U. Alström.)

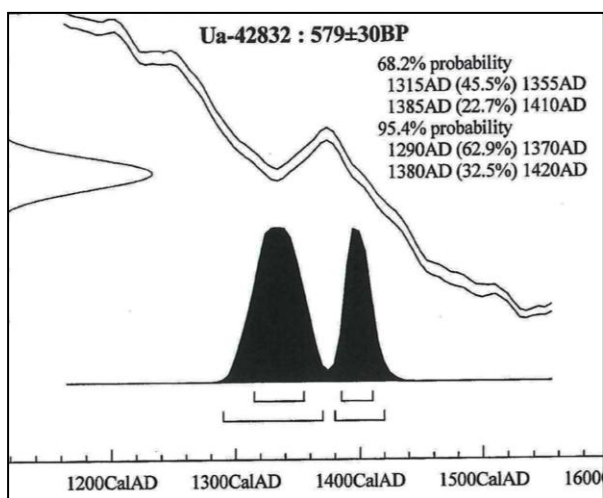
Provgrop 5 togs upp i golvet i sakristian intill den västra väggen. Provgropen var 0,4×0,4 m stor och 0,4 m djup. Här påträffades sand, grus och rivningsmaterial. Intill sakristians västra vägg påträffades ett parti med murat tegel (figur 6). Funktionen kan inte fastställas utifrån det som syntes i provgropen. En gissning blir dock att partiet med murat tegel kan vara en del av en vinkällare. Som exempel kan nämnas att en murad vinkällare påträffades vid undersökningar 2007 i Ängsö kyrkas sakristia (figur 7) (Alström 2008).

Figur 7. Från Ängsö kyrkas sakristia finns exempel på en mindre vinkällare byggd av tegel intill sakristians väggar (Alström 2008)

¹⁴C datering av ben

Av de tre provgropsplatserna påträffades benrester endast i provplats 1. Där togs ett ben för ¹⁴C datering. Benet låg på den rena leran, dvs. under gruslagret som inte innehöll några ben över huvud taget.

Denna enda datering berättar att en kyrka stött på platsen under 1300-talet. Skriftliga källor anger att socknen existerade 1308 varför man får anta att kyrkans historia, liksom troligtvis många andra västmanländska kyrkor, får föras tillbaka till 1200-talet.

Figur 8. ¹⁴C från provplats 1 visar att den döde med 95% sannolikhet begravdes under perioden 1290–1420 vår tideräkning (Ångström-laboratoriet, Uppsala).

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Gröna kartan 11H SV Skala 1:50 000.

Svensk Klimatstyrning. Kungsåra kyrka. Schaktplan.

Otryckta källor

Hammarskiöld, R., 2004. Kungsåra kyrka. Kulturhistorisk karaktäristik.

Possnert, G., 2012. Resultat av ¹⁴C datering av ben från Västmanland. Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet. Uppsala universitet. Uppsala.

Internetbaserade källor

Sofi.se Ortnamnsarkivet. Kungsåra socken

Litteratur

Ahlberg, H., 2000. Västmanlands kyrkor i ord och bild. Falun.

Alström, U., 2008. Ängsö kyrka. Antikvarisk kontroll. Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2008:4. Västerås.

Grau, O., 1754. Beskrifning öfver Wästmanland med sina städer, häradar och socknar. Nytryck 1904. Utg. Västmanlands Allehanda. Västerås.

Henning, G. W., 1948. Kungsåra kyrka. Historik och beskrivning. Västerås.

Jansson, S. O., 1972. Stang. I: Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Band XVII.

Jönsson, S., 1982. Kungsåra kyrka. Kyrkorna i Västmanland. (Red. S. Jonsson). Västmanlands nyheter. Västerås.

Redelius, G., 1980. Kungsåra kyrka. Västerås Stifts Kyrkoberskrivningskommitté. Västerås.

Ståhl, H., 1985. Ortnamn i Västmanland. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM 11106
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-3371-11, 2011-09-05
<i>Undersökningsperiod:</i>	2011-09-21
<i>Exploateringsyta:</i>	Cirka 5 m ²
<i>Personal:</i>	Ulf Alström
<i>Belägenhet:</i>	Kungsbyn 12:1, Kungsåra kyrka Kungsåra socken, Västerås kommun, Västmanlands län, Västmanland.
<i>Topografisk karta:</i>	11H SV Enköping
<i>Koordinatsystem:</i>	RH90
<i>Koordinater:</i>	X 6608815 Y 1556066
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras på VLM
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs

